

Резолюція за результатами круглого столу «Реформи у фінансовому секторі – як відновити довіру»

За результатами дискусії, яка відбулася 27 листопада 2015 року на засіданні Міжнародного круглого столу, організованого Київським національним торговельно-економічним університетом та Українською асоціацією інвестиційного бізнесу, представники фінансово-кредитних установ та їх саморегульованих організацій, а також академічної науки погодили наведені нижче рекомендації на адресу Національного банку України й Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України щодо реформування фінансового сектору та відновлення до нього довіри.

Учасники висловили готовність продовжити професійний діалог стосовно таких питань: перспектив імплементації європейського законодавства, напрямів реформування банківського сектору України; природи банківських панік й інструментарію їх попередження та подолання; підвищення транспарентності та достовірності інформації банків; запровадження Кодексу кращої практики фінансової та страхової діяльності; поведінкових фінансів в координатах «довіра-відповідальність»; очікувань та вимог споживачів фінансових послуг; шляхів відновлення довіри споживачів фінансових послуг до фінансово-кредитних установ.

За результатами роботи круглого столу було розроблено пропозиції щодо регулювання та відновлення довіри споживачів фінансових послуг до банківського сектору та окремих інститутів парабанківського сектору, зокрема інвестиційних й страхових компаній, а також кредитних спілок, а саме:

1. У частині імплементації європейського законодавства:

1.1. Інтенсифікація інтеграційних процесів, зокрема підписання Угоди про Асоціацію України з ЄС, обумовлює необхідність поліпшення регулювання в Україні, приведення законодавства України у відповідність з європейським у різних сферах, у тому числі й на ринку фінансових послуг. Особливого значення за таких умов набуває гармонізація нормативно-правових актів, які регламентують інвестиційну діяльність. Це дозволить сформувати в Україні регулятивне середовище максимально наближене до європейського та досягти цілей фінансового регулювання, ключовими з яких є: транзакційний захист учасників ринку та збереження їх довіри, фінансова інтеграція, підтримка фінансової стабільності та цілісності ринку, забезпечення ефективності діяльності фінансово-кредитних установ.

1.2. Ринки фінансових послуг у Європі регулюються на основі низки Директив та інших законодавчих актів і відповідних імплементуючих положень, серед яких ключовими є: Директива 2009/65/ЄС про підприємства з колективного інвестування у цінні папери, що перебувають в обігу (на регульованих ринках) («UCITS IV»); Директива 2011/61/EU про управляючих фондами альтернативних інвестицій («AIFMD»); Директива 2004/39/ЄС (нова редакція – 2014/65/EU) про ринки фінансових інструментів («MiFID»). Угодою про асоціацію між ЄС та Україною передбачена

імплементация законодавства ЄС, зокрема й у фінансовій сфері, однак Директива AIFMD нею проігнорована.

1.3. Імплементация європейського законодавства передбачає переосмислення положень про фінансове регулювання, зокрема розуміння, того, що:

- фінансове регулювання охоплює переважно не одну країну, а є наднаціональним;
- сучасне середовище регулювання є фрагментарним;
- ефективність регулювання залежить від якості його інфраструктури;
- дії органів нагляду в кожній конкретній ситуації повинні бути ретельно продумані;
- необхідно розробляти класифікацію макро- і мікропруденційних вимог;
- важливо визначати терміни регулювання, ґрунтуючись на принципі обережності;
- відмовлятися від прийняття регулювання з (повним) періодом реалізації більше трьох років;
- впроваджувати якісні характеристики фінансового регулювання, зокрема забезпечувати перехід від проциклічного до контрциклічного регулювання.

2. У частині реформування банківського сектору:

2.1. Реалізація Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року

Дослідження даних індикаторів погіршення фінансового стану банківського сектору, свідчать про необхідність його реформування з метою забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку, здатності ефективно виконувати свої основні функції, включаючи кредитування реального сектору економіки як в звичайних, так і кризових умовах, завдяки наявності: достатнього потенціалу стійкості (капіталу, ліквідності, надходжень, резервів), прогресивних структурних змін, ефективних інструментів банківського регулювання та нагляду, високого рівня репутації та довіри до банків.

У процесі дослідження встановлено, що Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року має низку недоліків та протиріч, зокрема не враховано вимоги до ліквідності (LCR), (NSFR), ефективності, прибутковості, покращання якості активів, також рівень адекватності капіталу не відповідає вимогам Базельського комітету. До того ж, недостатньо враховано доступність кредитів для реального сектору економіки та не передбачено підвищення ефективності іноземного капіталу.

2.2. Критерії виведення з ринку фінансово нестійких банків

Рішення щодо виведення з ринку фінансово нестійких банків повинно прийматись на основі чітко сформульованих критеріїв, основними з яких є недостатня капіталізація, неспроможність покрити власні адміністративні витрати, проблеми з ліквідністю, високий рівень кредитного ризику,

неврахування прав та інтересів споживачів фінансових послуг. При цьому повинно бути чітко визначено, які заходи мають вживатись регулятором при недотриманні банком одного чи окремих із зазначених критеріїв.

2.3. Банківська паніка та інструментарій НБУ щодо її подолання

Зниження довіри до банківської системи провокує банківські паніки. Превентивними заходами проти банківських панік на рівні банку повинні бути: формування запасу ліквідності, розроблення оперативних планів реагування, врахування тригерів, розроблення тестів та моделей, забезпечення гарантій підтримки власників; налагодження підтримки з боку ключових клієнтів; проведення заходів зміцнення репутації. Під час банківської паніки банку доцільно налагоджувати антикризові маркетингові комунікації, не допускати затримання платежів, забезпечувати своєчасне повернення вкладів та проводити інші заходи з метою утримання клієнтів.

Інструментарій боротьби центрального банку з наслідками банківських панік повинен включати: налагодження антикризових маркетингових комунікацій, заміщення відтоку коштів рефінансуванням, полегшення доступу до підтримки ліквідності, зниження вимог до обов'язкових резервів, гарантування зобов'язань банків за запозиченнями, проведення викупу токсичних активів.

2.4. Забезпечення транспарентності та достовірності інформації як чинники зміцнення довіри до банків

Аналіз індексу транспарентності дозволив виявити недостатній її рівень, переважно у невеликих банках. Найбільші банки намагаються підтримувати високий рівень транспарентності лише як чинник підвищення їх іміджу. У зв'язку з підвищенням вимог НБУ до публічного розкриття інформації банками індекс транспарентності має тенденцію до зростання. Транспарентність інформації про діяльність банків знижується в період критичного погіршення їх фінансового стану. Але бувають винятки із загального правила, коли до моменту введення куратора чи тимчасового адміністратора найбільші банки зберігають високий рівень транспарентності.

Важливе значення в контексті транспарентності має достовірність інформації. На жаль, банки України не завжди надають правдиву інформацію про результати своєї діяльності, зокрема щодо якості кредитного портфеля, достатності капіталу, стану ліквідності тощо. Вимоги до транспарентності інформації, які НБУ висуває до банків, дещо відстають від передової зарубіжної практики, яка базується на рекомендаціях Базельського комітету, насамперед Базелю II та Базелю III.

З метою підвищення рівня транспарентності інформації про результати діяльності банків запропоновано публічне розкриття інформації про ключові положення управління ризиками, зокрема щодо «апетиту» та толерантності банку до основних ризиків; сфери і характеру систем звітності й виміру ризику; політики хеджування й зниження; внутрішнього моделювання кредитного, ринкового та валютного ризиків (даних про типи моделей, які використовуються для вимірювання та оцінювання ризиків, процедури стрес-тестування); результатів стрес-тестування по основних ризиках, які визначені

регулятором як обов'язкові для його проведення; методів оцінювання та зниження операційного ризику. До того ж запропоновано розкривати інформацію про системи винагород банку, насамперед про політики винагород та контролю за її дотриманням відповідно до вимог регулятора; процедури коригування винагороди залежно від показників ефективності та ризиків банківської діяльності; використання форм винагороди та їх комбінацій для різноманітних груп співробітників, а також опис чинників, які впливають на структуру виплат; структури винагород з розбивкою за формами виплат: фіксованою та змінною, виплаченою та невиплаченою частинами окремо для вищого керівництва банку та співробітників, які приймають на себе суттєві ризики.

Унаслідок нездатності переважної більшості фізичних осіб через низьку фінансову грамотність інтерпретувати публічну фінансову звітність банків при прийнятті рішень щодо доцільності вкладення коштів на поточні та депозитні рахунки, а також наявності державної підтримки у формі гарантування вкладів фізичних осіб, що не формує у населення стимулів для ретельного аналізу результатів діяльності банків, необхідно відкрити на сайті регулятора веб-сторінку «Інформація для споживачів банківських послуг (фізичних осіб)» з коментарями незалежних експертів, а не лише представників банківського сектору, враховуючи всесвітньо визнаний принцип створення споживчої інформації в доступній формі для звичайних споживачів.

3. У частині реформування парабанківського сектору:

3.1. Про реформування фінансової та страхової діяльності:

З метою забезпечення встановлення та дотримання взаємної відповідальності й виконання зобов'язань, підтримки інформаційної відкритості та прозорості діяльності; формування системи корпоративних цінностей, етичних норм та принципів соціальної відповідальності запропоновано впровадити Кодекс кращої практики фінансової та страхової діяльності. Головним завданням впровадження Кодексу є представлення цього документа широкому колу зацікавлених осіб, обговорення його змісту та методики формування, а також вироблення комплексу заходів із подальшого обміну практиками, що увійшли до Кодексу.

Стандарти Кодексу кращої практики фінансової та страхової діяльності повинні включати:

- практику у відповідному підсекторі фінансового ринку (фінансовій і страховій діяльності);
- практики, які описують: технології всередині самої фінансової корпорації; взаємодії фінансової корпорації з регуляторами, а також виробників фінансових і страхових послуг з їх споживачами;
- ступінь розповсюдження стандарту практики і реальні можливості його тиражування у фінансових інститутах на базовому, перспективному і стратегічному рівнях.

В контексті реформування системи гарантування вкладів рекомендовано Фонду гарантування вкладів відшкодовувати внески малому на середньому бізнесу в межах до 200 000 гривень.

3.2. У частині реформування інвестиційної діяльності:

Серед ймовірних причин загострення ситуації у фінансовій сфері визначено неймовірні темпи інфляції, крихкість банківської системи, волатильність валютного курсу, недоступність кредитних ресурсів, валютні обмеження та непослідовну політику НБУ. Ключовою передумовою реформування фінансового ринку мають бути обмеження різновекторного впливу державних інституцій на фінансовий ринок та координація зусиль регуляторів і формування єдиного комплексного підходу до державного регулювання з метою формування сприятливого інвестиційного клімату.

Відновлення довіри до фінансового ринку потрібно починати з відновлення довіри до України як держави в цілому. Будь-які заходи, що будуть реалізовуватись суб'єктами інвестиційних відносин щодо відновлення довіри до фінансового ринку, повинні бути підкріплені на загальнодержавному рівні, зокрема пропонуються такі заходи.

По-перше, необхідний комплексний, поетапний та системний підхід до імплементації законодавства ЄС у фінансовій сфері. Більше того, при впровадженні положень Директив і Регламентів ЄС надзвичайно важливо враховувати відмінності українського законодавства, а також поточні реалії економічного розвитку та стану фінансових ринків в Україні, зокрема фондового ринку, умов, у яких працюють його професійні учасники, у тому числі компанії з управління активами (КУА), інвестиційні та пенсійні фонди.

При імплементації ключових положень законодавства ЄС, зокрема у питаннях пруденційного нагляду та управління ризиками в Україні, необхідно враховувати вимоги до достатності капіталу, організаційного управління та ризик-менеджменту, управління ліквідністю, політики грошової винагороди, обмеження на інвестиції та інвестиційні стратегії, можливості та вимоги щодо аутсорсингу і делегування повноважень, механізми захисту зацікавлених сторін інвестиційних відносин.

Водночас, посилення на європейські Директиви й інші нормативно-правові акти, які регулюють діяльність банків та кредитних установ, зокрема Директиву та Регламент ЄС про вимоги до капіталу кредитних установ та інвестиційних фірм («пакет CRD IV»), а також рекомендації Комітету з банківського нагляду Basel III (що у ЄС почали застосовуватися тільки в 2014 та 2015 році відповідно) та застосування цих вимог при регулюванні діяльності професійних учасників фондового ринку, а особливо – КУА в Україні, бізнес-спільнота українського інвестиційного ринку вважає не коректним та таким, що саме по собі створює суттєві ризики і може загрожувати розвитку вітчизняного фондового ринку, особливо у євроінтеграційному контексті.

Варто наголосити, що не існує «єдиного європейського підходу» у цьому питанні, оскільки відповідні нормативні вимоги завжди залежать від

умов ліцензування управляючими компаніями у конкретній країні. У ЄС загалом на управляючі компанії може поширюватися низка окремих вимог до банківських та інших кредитних установ, оскільки такі європейські компанії, на відміну від українських КУА, мають право управляти індивідуальними портфелями (і реалізують його активно: тільки 2/3 активів в управлінні в ЄС – це активи фондів, решта – управління індивідуальними портфелями клієнтів, «discretionary mandates») та здійснювати інші супутні види діяльності, які підпадають під дію відповідного законодавства і стандартів. Враховуючи порівняно обмежений обсяг бізнесу (види діяльності) КУА в Україні, низка нормативних вимог, що діють в окремих країнах ЄС відносно таких компаній, та, відповідно, пруденційні нормативи, які планується запровадити в Україні з 1 січня 2016 року, не є адекватними європейським та доцільними. Також вважаємо, що норми, які запроваджуються для регулювання діяльності КУА, не повинні бути жорсткішими, ніж це встановлено Директивами ЄС, адже імплементація норм європейського законодавства має сприяти підготовці компаній до роботи на міжнародному ринку капіталу, а не додатково адміністративно знижувати їх конкурентоспроможність та створювати умови для міжнародного регуляторного арбітражу, замість пропорційного підходу, який є одним із пріоритетів Європейської Комісії.

Угодою про асоціацію між ЄС та Україною на впровадження норм європейського законодавства в Україні передбачено період від 4-х до 6-ти років від дати набрання чинності (повної ратифікації) Угодою, тобто не раніше 2020 року. Експертна та бізнес-спільнота фондового ринку України вважає доцільним скористатися наданим Угодою перехідним періодом, або принаймні передбачити перехідний період не менше 2 (двох) років, для забезпечення адаптації професійних учасників ринку до нових регуляторних умов діяльності, оскільки ці вимоги стосуються суттєвих змін щодо складу, структури та розміру капіталу компаній. Такий перехідний період необхідний для запобігання масового виходу компаній з ринку, який неминуче призвів би до дострокової ліквідації інвестиційних фондів та значних втрат інвесторів. Це також дозволить зменшити відповідні ризики не лише для багатьох компаній – професійних учасників ринку, а й системні ризики на ринку в цілому.

По-друге, ввести мораторій на зміну законів і підвищення нормативних вимог протягом року. Зміни, прийняті в році наступним за звітним, не повинні поширюватись на звітний період. З 01.01. по 31.12 бізнес повинен працювати в одному правовому полі. Зміни мають бути опубліковані завчасно до набуття ними чинності, щоб бізнес зміг підготуватися, отримати роз'яснення, врегулювати спірні питання. Варто зазначити, що відповідну вимогу висувають і бізнес-асоціації європейської інвестиційної індустрії.

По-третє, оптимізувати умови оподаткування інвестицій, а саме запровадити пільгові періоди з їх оподаткування, а також звільнення від податків при інвестуванні до певної суми, визначеної попереднім оцінюванням регуляторного впливу такого заходу.

По-четверте, створити консультаційні центри при відповідних державних органах (наприклад, Державній фіскальній службі), які будуть надавати консультації інвесторам та вкладникам як в усному, так і, за потреби, у письмовому вигляді, з метою прикріплення їх до справ відповідних компаній, а також підвищити їх відповідальність за надані консультації.

По-п'яте, сприяти судовій реформі та підвищенню кваліфікації суддів у питаннях фінансового законодавства. Судді, які розглядають справи з питань, що стосуються діяльності різних фінансових установ, мають добре розуміти особливості відповідного законодавства та регулювання ринків капіталу та фінансових послуг, що сприятиме як підвищенню довіри до них та до фінансових установ, так і посиленню захисту прав та законних інтересів інвесторів і споживачів фінансових послуг.

Результативність трансформації заощаджень в інвестиції залежить від створення сприятливого бізнес-середовища та соціального розвитку в країні шляхом посилення інвестиційної активності населення та забезпечення гарантованого захисту їхніх заощаджень, а також реформування системи оподаткування прибутку суб'єктів господарювання та доходів домогосподарств для стимулювання їх інвестиційної активності.

З метою активізації ролі домогосподарств в управлінні утвореними заощадженнями необхідно: змінити модель поведінки домогосподарств від споживчої до інвестиційної завдяки стимулюванню норми заощадження через розвиток колективного інвестування, поширення фінансових інструментів для індивідуальних інвесторів, інтенсифікації пенсійної та страхової реформи; активне проведення просвітницької та роз'яснювальної роботи серед населення щодо можливостей та переваг фінансових інструментів; сприяння розбудові партнерських відносин між домогосподарствами та фінансово-кредитними установами на засадах поваги та дотримання законних прав споживачів.

- 3.3. У частині реформування діяльності кредитних спілок:

З метою відновлення довіри до ринку кредитних спілок необхідно: оновити профільне законодавство; узгодити вимоги законодавчих актів, які регулюють діяльність кредитних спілок; приєднати кредитні спілки до системи гарантування вкладів; надати державну підтримку та увагу ринку кредитної кооперації.

- 3.4. У частині відновлення довіри до фінансового сектору з боку споживачів фінансових послуг:

3.4.1. Проблеми та тенденції поведінкових фінансів

Проблеми дослідження поведінкових фінансів включають: відсутність чіткої кількісної формалізації параметрів поведінкових фінансів, асиметрію інформації, дисбаланс довіри і відповідальності, невирішеність питань фінансової безпеки клієнтів-довірителів і продуцентів фінансових послуг,

складність мотивування користування фінансовими послугами, наявність традиційних та ексклюзивних послуг, VIP-сервісу.

Дослідження зазначених проблем дозволило визначити тенденції розвитку поведінкових фінансів, а саме: переважання послуг інституційних учасників над індивідуальними, тенденція інтермедіації; поширення організованих форм контрактації фінансових відносин; забезпечення прозорості й легітимності переміщення капіталу; модифікація кількісних і якісних характеристик ринку завдяки впровадженню нових інструментів, операцій та послуг.

3.4.2. Причини втрати довіри споживачів до фінансово-кредитних установ

Головними причинами втрати довіри споживачів до фінансово-кредитних установ є: низька якість надання фінансових послуг, системні порушення законних прав споживачів, декларативність державних гарантій захисту прав споживачів.

3.4.3. Комплекс заходів щодо відновлення довіри споживачів фінансових послуг до фінансово-кредитних установ

З метою відновлення довіри споживачів фінансових послуг до фінансово-кредитних установ запропоновано комплекс заходів, а саме:

Наслідуючи кращі практики Європейського Союзу та міжнародної спільноти, провести аналітичну роботу наслідків першої хвилі світової фінансової кризи 2008–2009 років і фінансового колапсу в Україні протягом 2014–2015 років, які призвели до поширення свавілля банків у побудові стосунків із споживачами, а певна свобода їх дій обернулася несвободою та безправністю споживачів.

Повернутися до публічного розгляду питання уніфікації умов договорів (або збалансованих типових договорів), що могло б стати дієвим механізмом у вирішенні проблеми різноманітності та непорівнянності однотипних договорів у різних банках, які створюють підґрунтя для порушення балансу інтересів між банком і споживачем, стають причиною недовіри значної аудиторії споживачів до дій банків і суттєво зменшують коло потенційних їх клієнтів.

Проводити відкриту та доступну широким верствам населення політику правової фінансової просвіти споживачів фінансових послуг, включаючи не лише інформацію на Інтернет-ресурсах через їхню обмеженість доступу для найбільш вразливих верств громадян, а й також друковані буклети, статті, виступи по телебаченню й радіо.

Забезпечити у кожному відділенні будь-якого банку в найбільш інформаційно доступному місці Куточок споживача з повним переліком належної документації та інформації, а також Книгою відгуків і пропозицій.

Запровадити щоквартальну доповідь по каналах центрального телебачення керівництва НБУ про стан фінансових ринків і гарантій щодо дотримання законних прав споживачів фінансових послуг, включаючи інформацію про скарги та невдоволення споживачів діями тих чи інших

банків та заходи щодо усунення підстав для порушення прав споживачів фінансових послуг.

Ініціювати внесення до Закону України «Про судовий збір» доповнення до Статті 5 «Пільги щодо сплати судового збору» такої пільгової категорії, як споживачі, адже відповідно до ч.3 ст. 22 Закону України «Про захист прав споживачів» споживачі звільняються від сплати судового збору за позовами, що пов'язані з порушенням їх прав.

Дотримуватися європейських підходів до недопущення порушень прав споживачів фінансових послуг, зокрема: зміну акценту з можливостей надавачів послуг на потреби споживачів, що є принциповим підходом Європейської Комісії; зосередитися на випереджаючому розвитку тих сегментів ринку, що краще відповідають потребам споживачів. Дотримуватися позиції Європейської Комісії, відповідно до якої поінформований, впевнений і впливовий споживач є невід'ємною складовою такого розвитку.

До того ж, регулятор банківського ринку не повинен порушувати права споживачів, вводячи обмеження на зняття з їх депозитних рахунків готівки, у тому числі в іноземній валюті.

Відновлення довіри до фінансового сектору можливе лише за умови забезпечення його здатності бути стійким до фінансових шоків завдяки достатньому потенціалу стійкості; конкурентоспроможності та стабільного його розвитку на інноваційних засадах; відповідності міжнародним стандартам; доступності кредитів для реального сектору економіки; ефективного перерозподілу ресурсів між суб'єктами фінансових відносин, систематичного аналізу та превентивних дій для запобігання ризикованих та небезпечних тенденцій як для фінансових установ України, так і споживачів фінансових послуг.